

Austatud kultuurikomisjoni esimees, liikmed, külalised!

Avalik pöördumine „Eesti teaduse ja Eesti-uuringute rahastamise asjus: Eesti teaduspoliitika peab oma näo pöörama Eesti poole“ sai alguse rohujuure tasandilt. Pöördumiseni jõuti suure hulga inimeste, kelle seas oli nii teadlasi, rahvamuusikuid kui ka paljusid teisi, tegevuse tulemusena. Neid ajendas mure personaalsete uurimistoetuste jagamisel tekkinud olukorra tõttu, kus väga paljud seni riigi poolt rahastatud uurimisgrupid jäid ootamatult rahastuseta. Institutsionaalsed uurimistoetused on olnud väga pikka aega Eesti Kirjandusmuuseumi teadustegevuse oluliseks rahastusallikaks. Rohujuuretasandi liikumise ajendiks sai Eesti Kirjandusmuuseumi Eesti Rahvaluule Arhiivi uurimisteema rahastuseta jäämine, seejuures uurimistoetuseta jäid kõik Eesti Kirjandusmuuseumi uurimisrühmad, ühtegi granti ei saanud ei Eesti Keele Instituut, Underi Tuglase Kirjanduskeskus, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia ega Eesti Rahva Muuseum.

Selle pöördumise toetuspind on määratult suurem kui kuus pöördumisele alla kirjutanud asutust koos paljude teadlastega. Pöördumist on toetanud kokku 122 asutust, organisatsiooni ja kollektiivi (erialaseltsid, loomeliidud, Tartu Ülikooli ja Tallinna Ülikooli struktuuriüksused, paljud mittetulundusühingud) ning 1920 eraisikut.

Meie pöördumine ei ole pelgalt humanitaaria keskne, meie, allakirjutanud ja meie pöördumist toetanud organisatsioonid ja inimesed, tunneme muret kogu Eesti teaduse ja Eesti-uuringute käekäigu pärast. Meie soov on, et meie teaduspoliitika pööraks oma näo Eesti poole. Ma ei hakka siin kordama kogu pöördumise sisu, peatun vaid kõige olulisemal.

Eesti teadus, sealhulgas Eesti-uuringud on vaatamata alarahastusele rahvusvaheliselt väga kõrgel tasemel ja seda taset tuleb hoida. Eesti materjal on just see, millega saame panustada maailma teadusesse ja maailmakultuuri. Me soovime, et meie teaduse tase ei langeks, vaid tõuseks veelgi. Aga selleks on vaja jätkusuutlikku teaduspoliitikat. Viimasel ajal on selles märgata väga positiivseid arenguid. COVID viirusest põhjustatud eriolukord on viinud arusaamisele, et tuleb rohkem panustada meditsiini, epidemioloogiasse, sotsiaaliasse, matemaatikasse.

Eesti teadust püütakse rohkem siduda arendustegevuse, innovatsiooni ning ettevõtlusega. Valminud on sellekohase arengukava eelnõu. Samas ei fokusseeri see arengukava ei Eesti-uuringutele ega Eestile vajalikele uuringutele. Positiivne on see, et räägitakse innovatsioonist ja teadmussiirdest ettevõtlusesse, kuid sellest ei piisa kogu Eesti teaduse, rahvuskultuuri ja rahvusriigi edukaks toimimiseks. Selleks on vaja Eesti-uuringuid, mis otseselt ei ole seotud innovatsiooni ja teadmussiirdega ettevõtlusesse.

Kogu teadus ei saa olla globaalne, vaid peab toimima erinevatel tasanditel, paljud uurimist vajavad asjad ja lähenemisenurgad ongi ainult Eesti-kesksed. Humanitaarias ei ole meil vaja võõraid ideid, teooriaid ning debatte, mis meie oma konteksti, elu- ja maailma ning kultuuriruumi mõtestada ei aita.

Riigi toimimiseks on vaja humanitaar- ja ka sotsiaalteaduste väga laia spektrit – ühelt poolt Eesti-uuringuid: keeleteadust, kirjandusteadust, ajalugu, arheoloogiat, muusikateadust, folkloristikat koos rahvaluuleteadusega, muinasjuttude ja kohapärimuse uurimist jne. Teiselt poolt on vaja sotsiaal- ja riigiteadusi, juurat, filosoofiat, teadmisi antiigist, orientalistikat jne.

Loodus-, tehnika ja muud teadused ei pea Eestis katma kogu teaduse spektrit. Nende puhul on olulised prioriteetsed valdkonnad, mis esmalt on kõik Eesti-uuringud (Eesti linnud, loomad, kalad, järved, energeetika, maavarad, sh põlevkivi, Eestis sagedamini esinevad haigused, K. E v. Baeri tsiteerides „Eestlaste endeemilised haigused“, eestlaste genofond jne). Seejärel Eestile vajalikud uuringud nagu nt ehitus ja mitmesugused tehnoloogiad, sh info- ja kommunikatsioonitehnoloogiad ning kolmandaks otsustus- ja mõttekodade poolt välja valitud fookusvaldkonnad, mille jaoks jätkub nii uurijaid kui ka vahendeid ja kuhu tasub panustada.

Viimaste, st fookusvaldkondade pärast me ei muretse, nende rahastamine on uue arengukavaga tagatud. Meie pöördumine on seotud kitsamalt humanitaaria aga laiemalt kõigi teadustega, mis tegelevad Eesti-uuringutega.

Eestikeelne humanitaarteadus püsib väga paljudel missioonitundega inimestel. Humanitaarteadlastel ei ole võimalust osaleda sellisel määral ettevõtluskoostöös või rakendusuuringutes, et hoida palgatase lisalepingutega konkurentsivõimelisel tasemel.

Peamised probleemid tekivad teaduse rahastamisel sellega, et vahendite nappuse tõttu on Eesti Teadusagentuuri jagatavate uurimistoetuste edukuse määr väga madal. Seetõttu on neid konkursse sageli võrreldud loteriiga. Tunnustatud teadlastes tekitavad need konkursid järjest enam frustratsiooni.

Meie pöördumisel oli ja on neli sammast

Esiteks teaduse rahastamist tuleb suurendada vähemalt 1%-ni SKT-st, tagades lisanduvate vahenditega muuhulgas Eesti-uuringute, sh humanitaar- ja sotsiaalteaduste rahastamise. Siia on oluline lisada, et ülikoolid soovivad, et teaduse ja kõrghariduse rahastamist riiklikul tasandil vaadeldaks koos.

Teiseks tuleb luua meetmed Eesti-uuringute laiapõhjaliseks ja stabiilseks rahastamiseks, mis ühtlasi tagaks teadlaste järelkasvu kõikides Eesti-uuringute valdkondades (sealhulgas humanitaar- ja sotsiaalteadustes).

Kolmandaks soovime, et suurendataks, sealhulgas vastavaid meetmeid luues, eesti keele ja kultuuri järjepidevusele suunatud teadus- ja arendustegevuste rahastust, mis toetaks teadus- ja kultuurikogude avalikkusele vahendamist uurimuste ja muude väljundite kaudu.

Mitmete humanitaarvaldkondade uurimisväljund on mittetekstiline (näitus, etendus, teaduskogu, arhiivisüsteem, tüpologia vm). Mittetekstiline teadusväljund on kategoriseeritud ja arvestatud väga paljude riikide teaduskorralduses ja selle mõju on tulevikus ilmselt veelgi suurem. Seda tuleks meilgi juba praegu arvestada.

Siin on ka väga oluline, et väärtustataks eesti keeles avaldatud teadustulemusi. Ei ole mõeldav ega mõistlik, et meie humanitaarteadlased hakkaksid kirjutama üksnes (või eelistatult) ainult inglise keeles ja rahvusvahelisele lugejale. Meil on vaja eesti keelset teadust eestlastele ja Eestile.

Ja **neljandaks** vaadataks üle teaduse rahastamisskeem, sealhulgas asutustele baasraha arvestamise põhimõtted nii, et need toetaksid paremini teaduse stabiilsust ja jätkusuutlikkust, Eesti suunal tehtavat teadustööd ja eestikeelseid teadusväljundeid (monograafiad, teadusartiklid, akadeemilised allikapublikatsioonid ja sõnaraamatud). Viimase

teadusrahastussüsteemi muudatusega otsustati vähendada projektipõhisust ja suurendada baasfinantseerimise osakaalu teadusasutuste rahastamises. Paraku on baasfinantseerimise summa arvestamise aluseks valdavalt projektisummad (ehk eelmainitud loterii tulemused), aga samuti rahvusvaheliselt kõrgetasemeliseks klassifitseeritud (valdavalt ingliskeelsete) publikatsioonide arv, mis kokkuvõttes ei toeta eesti suunal tegutsevate asutuste tegevuse stabiilsust. Ka praegune baasfinantseerimise rahvusteaduste osa (5%) jagamise süsteem, kus see summa jagatakse asutuste vahel proportsionaalselt saadud uurimistoetuste mahuga, võimendab uurimistoetuste konkursside tulemusi, selle asemel et tugevdada asutuste majanduslikku stabiilsust.

Ometi on vaja tagada teadusasutuste ja ülikoolide fookusteemade ja/või kõrgetasemeliste uurimisrühmade jätkusuutlik tegevus olukorras, kus ülitiheda konkurentsi tõttu on uurimisrühmad grantidest ilma jäänud ning selle tõttu hakkab langema ka baasfinantseerimine.

Me peame hoidma Eesti teaduse rahastamise tasakaalus!